

UCHWAŁA

Dnia 24 sierpnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący)

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

SSN Mirosława Wysocka

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa I. sp. z o.o. w Ś.
przeciwko L.. w Madrycie (Królestwo Hiszpanii)
o zapłatę,
oraz sprawy z powództwa M. G.
przeciwko L. w Madrycie (Królestwo Hiszpanii)
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 24 sierpnia 2017 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w W.
postanowieniem z dnia 11 stycznia 2017 r.,

"Czy w ramach obowiązku minimalizacji szkody, poszkodowanemu który nie skorzystał z oferty najmu pojazdu od ubezpieczyciela OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, oferującego mu bezpłatnie pojazd zastępczy według stawek niższych, od oferowanych przez wynajmującego, przysługuje zwrot faktycznie poniesionych wydatków na najem pojazdu zastępczego?"

podjął uchwałę:

Wydatki na najem pojazdu zastępczego poniesione przez poszkodowanego, przekraczające koszty zaproponowanego przez ubezpieczyciela skorzystania z takiego pojazdu są objęte odpowiedzialnością z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów

**mechanicznych, jeżeli ich poniesienie było celowe
i ekonomicznie uzasadnione.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. połączył do łącznego rozpoznania pod sygn. akt XXIII Ga .../16 apelacje wniesione w sprawach rozstrzygniętych wyrokami Sądu Rejonowego w W. z dnia 21 lipca 2016 r. (sygn. akt XV .../15) oraz z dnia 26 kwietnia 2016 r. (XVI GC .../15), w których stroną pozwaną była L. w Madrycie (dalej także: „Ubezpieczyciel”, „Spółka”).

W sprawie XVI GC .../15 powód M. G., prowadzący działalność gospodarczą pod firmą G. M. MG R. w Ł., żądał zasądzenia od ubezpieczyciela kwoty 4.624,90 zł wraz z odsetkami ustawowymi z tytułu naprawienia szkody w postaci kosztów najmu pojazdu zastępczego, wywołanej zdarzeniem objętym odpowiedzialnością pozwanej Spółki jako ubezpieczyciela OC. Powołał się na umowę cesji, mocą której poszkodowany przełał na powoda - wynajmującego mu pojazd zastępczy - wierzytelność o naprawienie szkody i podniósł, że w postępowaniu likwidacyjnym Ubezpieczyciel pokrył jedynie część kosztów najmu pojazdu zastępczego.

Sąd Rejonowy uwzględnił powództwo, odrzucając argumentację ubezpieczyciela, który wywodził, że w ramach ubezpieczenia OC nie jest zobowiązany do pokrycia kosztów najmu pojazdu zastępczego wykraczających poza koszty, które poniósłby poszkodowany, gdyby skorzystał z przedstawionej mu przez ubezpieczyciela propozycji najmu pojazdu od współpracującego z nim przedsiębiorcy. Sąd bowiem uznał, że poszkodowany ma prawo wyboru podmiotu, z którym zawrze umowę najmu pojazdu zastępczego, a czynsz zastrzeżony przez wynajmującego jest ekonomicznie uzasadnionym wydatkiem poszkodowanego, podlegającym pokryciu w ramach ubezpieczenia OC, jeżeli nie wykracza poza stawki występujące na rynku lokalnym.

W sprawie XV GC .../15 powódka I. sp. z o.o. w Ś. domagała się zasądzenia od ubezpieczyciela kwoty 475 zł wraz z odsetkami ustawowymi z tytułu naprawienia szkody w postaci kosztów najmu pojazdu zastępczego, wywołanej zdarzeniem objętym odpowiedzialnością pozwanej Spółki jako ubezpieczyciela OC. Powołała się na umowę cesji, mocą której poszkodowany przełał na powódkę -

wynajmującą mu pojazd zastępczy - wierzytelność o naprawienie szkody i podniosła, że w postępowaniu likwidacyjnym ubezpieczyciel pokrył jedynie część kosztów najmu pojazdu zastępczego.

Sąd Rejonowy oddalił powództwo, dzieląc argumentację pozwanego ubezpieczyciela, który twierdził, że w ramach ubezpieczenia OC nie jest zobowiązany do pokrycia kosztów najmu pojazdu zastępczego wykraczających poza koszty, które poniósłby poszkodowany, gdyby skorzystał z propozycji najmu przedstawionej mu przez ubezpieczyciela. Sąd uznał, że ponosząc wyższe koszty najmu poszkodowany przyczynił się do zwiększenia szkody (art. 362 k.c.).

Rozpoznając apelacje od obu wyroków, Sąd Okręgowy w W. powziął poważne wątpliwości, które przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. Powołał się na rozbieżności w orzecnictwie sądów powszechnych i praktyce likwidacyjnej zakładów ubezpieczeń dotyczące tego, czy ciążący na poszkodowanym obowiązek minimalizacji szkody oraz obowiązek współdziałania z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania uzasadnia odmowę pokrycia przez ubezpieczyciela OC faktycznie poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego w zakresie, w jakim wykraczają one poza koszty najmu proponowanego przez ubezpieczyciela.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 17 listopada 2011 r. (III CZP 5/11, OSNC 2012, nr 3, poz. 28), która otworzyła w szerokim zakresie możliwość domagania się zwrotu kosztów najmu pojazdu zastępczego także przez osoby nie prowadzące działalności gospodarczej, Sąd Najwyższy już w tezie wyraźnie zastrzegł, że odpowiedzialność ubezpieczyciela obejmuje „celowe i ekonomicznie uzasadnione wydatki na najem pojazdu zastępczego”. Rozwijając tę myśl w uzasadnieniu, wyjaśnił, że nie wszystkie wydatki pozostające w związku przyczynowym z wypadkiem komunikacyjnym mogą być kompensowane, istnieje bowiem obowiązek wierzyciela zapobiegania szkodzie i zmniejszania jej rozmiarów (art. 354 § 2, art. 362 i 826 § 1 k.c.). W związku z tym zaznaczył też, że na dłużniku ciąży obowiązek zwrotu wydatków celowych i ekonomicznie uzasadnionych, pozwalających na wyeliminowanie negatywnych dla poszkodowanego następstw,

„niedających się wyeliminować w inny sposób, z zachowaniem rozsądnej proporcji między korzyścią wierzyciela a obciążeniem dłużnika”. Podkreślił wreszcie, że nie jest celowe nadmierne rozszerzanie odpowiedzialności odszkodowawczej i w konsekwencji - gwarancyjnej ubezpieczyciela, gdyż mogłoby to prowadzić do wzrostu składek ubezpieczeniowych.

Z tezy i uzasadnienia uchwały wynika jednoznacznie, że Sąd Najwyższy dostrzegał od początku potrzebę utrzymania ochrony interesów poszkodowanego w rozsądnych granicach. Kierując się sformułowanymi tam wskazówkami, należy stwierdzić, że nie mogą być uznane za celowe i ekonomicznie uzasadnione wydatki, które nie są konieczne do wyeliminowania negatywnego następstwa majątkowego w postaci utraty możliwości korzystania z uszkodzonego (zniszczonego) pojazdu, gdyż następstwo to może być wyeliminowane - bez uszczerbku dla godnych ochrony interesów poszkodowanego - w inny, mniej uciążliwy dla dłużnika sposób. Jeżeli zatem ubezpieczyciel proponuje poszkodowanemu - we współpracy z przedsiębiorcą trudniącym się wynajmem pojazdów - skorzystanie z pojazdu zastępczego równorzędnego pod istotnymi względami pojazdowi uszkodzonemu albo zniszczonemu (zwłaszcza co do klasy i stanu pojazdu), zapewniając pełne pokrycie kosztów jego udostępnienia, a mimo to poszkodowany decyduje się na poniesienie wyższych kosztów najmu innego pojazdu, koszty te - w zakresie nadwyżki - będą podlegały indemnizacji tylko wtedy, gdy wykaże szczególne racje, przemawiające za uznaniem ich za „celowe i ekonomicznie uzasadnione”. W tym kontekście istotne znaczenie ma nie tylko równorzędność samego pojazdu, ale także dodatkowych warunków umowy, takich jak np. czas i miejsce udostępnienia oraz zwrotu pojazdu zastępczego czy też obowiązek wpłaty kaucji. Jeżeli istotne warunki wynajmu proponowanego przez ubezpieczyciela (we współpracy z przedsiębiorcą wynajmującym pojazdy) czynią zadość potrzebie ochrony uzasadnionych potrzeb poszkodowanego, nie ma podstaw, by obciążać osoby zobowiązane do naprawienia szkody wyższymi kosztami związanymi ze skorzystaniem przez poszkodowanego z droższej oferty. Odstępstwa od tej reguły nie uzasadniają drobne niedogodności o charakterze niemajątkowym, które mogą wiązać się np. z koniecznością nieznacznie dłuższego oczekiwania na podstawienie pojazdu zastępczego proponowanego przez ubezpieczyciela.

Z uwagi na ciążący na ubezpieczycielu obowiązek szczególnej, podwyższonej staranności nie można też przypisać decydującego znaczenia czynnikowi w postaci szczególnego zaufania, jakie poszkodowany ma do kontrahenta, z którego usług chciałby skorzystać. Poniesienia wyższych kosztów nie uzasadnia również sama przez się prostota skorzystania z oferty najmu złożonej przez przedsiębiorcę prowadzącego warsztat naprawczy, w którym uszkodzony pojazd ma być naprawiany. Konieczność dodatkowego kontaktu z ubezpieczycielem - w praktyce zwykle telefonicznego - nie może być uznana za niedogodność, która uzasadnia poniesienie wyższych kosztów najmu. Co więcej, należy uznać, że w ramach ciążącego na poszkodowanym obowiązku minimalizacji szkody i współdziałania z dłużnikiem (ubezpieczycielem) mieści się obowiązek niezwłocznego zasięgnięcia informacji co do tego, czy ubezpieczyciel może zaproponować poszkodowanemu pojazd zastępczy równorzędny uszkodzonemu (zniszczonemu). Nie ma to nic wspólnego z koniecznością poszukiwania przez poszkodowanego najtańszej oferty rynkowej najmu, nie jest bowiem istotne to, czy propozycja ubezpieczyciela jest najtańsza, lecz to, że jest przez niego akceptowana.

Za przyjętą interpretacją przemawia nie tylko powołana w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 17 listopada 2011 r. (III CZP 5/11) zasada proporcjonalności, nakazująca uwzględnić godne ochrony interesy poszkodowanego i dłużnika, ale także ogólniejszy wzgląd na racjonalność ekonomiczną rozwiązań prawnych. Trudno bowiem pominąć, że proponowanie przez ubezpieczycieli (we współpracy z innymi przedsiębiorcami) pojazdów zastępczych jest - ze względu na efekt skali i związaną z tym efektywność kosztową - rozwiązaniem korzystnym dla ogółu ubezpieczonych, gdyż ogranicza koszty ochrony ubezpieczeniowej (i tym samym wysokość składek). Rozwiązanie takie może sprzyjać także korzystnej dla ubezpieczonych konkurencji w zakresie stawek czynszu najmu. Niesie również pewne korzyści dla samego poszkodowanego, który - korzystając z propozycji ubezpieczyciela - ma zapewnione pełne pokrycie kosztów pojazdu zastępczego, unika związanych z tym sporów i przedłużenia postępowania likwidacyjnego. W szerszej skali przyczynia się także do redukcji liczby sporów sądowych, gdyż - jak wynika z badań

orzecnictwa sądów powszechnych - właśnie spory o zasadność stawek czynszu są najczęstszym zarzewiem procesów sądowych.

Należy też podkreślić, że proponowana wykładnia nie eliminuje ani nie ogranicza przysługującej poszkodowanemu swobody wyboru kontrahenta, od którego najmie pojazd. Sprawia jedynie - ze względu na obowiązek zapobiegania zwiększeniu rozmiarów szkody - że zawierając umowę na mniej korzystnych warunkach od proponowanych przez ubezpieczyciela, poszkodowany będzie zmuszony ponieść część związanych z tym kosztów.

Przeciwko przedstawionemu stanowisku nie przemawia wystarczająco silnie przyjmowany w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd, że odpowiedzialnością ubezpieczyciela odpowiedzialności cywilnej objęte są - jako „niezbędne i ekonomicznie uzasadnione” - koszty naprawy pojazdu ustalone według cen, którymi posługuje się swobodnie wybrany przez poszkodowanego warsztat naprawczy dokonujący naprawy samochodu, choćby odbiegały (były wyższe) od cen przeciętnych, jeżeli tylko odpowiadają cenom stosowanym przez usługodawców na lokalnym rynku (por. zwłaszcza uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2003 r., III CZP 32/03, OSNC 2004, nr 4, poz. 51 i postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., III CZP 91/05, nie publ.). Trzeba zwrócić uwagę, że w przypadku kosztów naprawy pojazdu służących bezpośrednio wyeliminowaniu już istniejącej szkody majątkowej interes poszkodowanego podlega intensywniejszej ochronie niż w przypadku wydatków na najem pojazdu zastępczego, które nie służą wyrównaniu szkody - utrata możliwości korzystania z rzeczy nie jest szkodą - lecz jedynie wyeliminowaniu negatywnych następstw majątkowych doznanych przez poszkodowanego w wyniku uszkodzenia (zniszczenia) pojazdu (por. uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 17 listopada 2011 r., III CZP 5/11). W konsekwencji wymagania dotyczące pokrycia obu kategorii kosztów różnią się. O ile celowość i ekonomiczność wydatków służących bezpośrednio restytucji (naprawie pojazdu) jest kontrolowana co do zasady tylko w wąskich granicach określonych w art. 363 § 1 zd. 2 k.c., o tyle w przypadku kosztów służących wyeliminowaniu negatywnych następstw majątkowych - jest samoistną, podstawową przesłanką warunkującą zakwalifikowanie tych wydatków jako szkodę. Znaczenie tej różnicy uwidacznia się

także w tym, że zgodnie z uchwałą składu siedmiu sędziów z dnia 17 listopada 2011 r. (III CZP 5/11) kompensacie podlegają jedynie rzeczywiście poniesione wydatki na najem pojazdu zastępczego, podczas gdy koszty naprawy pojazdu mogą być - zgodnie z utrwalonym orzecznictwem - dochodzone jeszcze przed ich poniesieniem (por. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 15 listopada 2001 r., III CZP 68/01, OSNC 2002, nr 6, poz. 74, z dnia 13 czerwca 2003 r., III CZP 32/03 i z dnia 17 maja 2007 r., III CZP 150/06, OSNC 2007, nr 10, poz. 144 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 27 czerwca 1988 r., I CR 151/88, "Biuletyn SN" 1988, nr 6, s. 16; z dnia 11 czerwca 2001 r., V CKN 266/00, OSP 2002, nr 3, poz. 40, z dnia 20 lutego 2002 r., V CK 908/00, nie publ., z dnia 11 czerwca 2001 r., V CKN 226/00, OSP 2002, z. 3, poz. 40, z dnia 7 sierpnia 2003 r., IV CKN 387/01, nie publ., z dnia 21 sierpnia 2013 r., II CSK 707/12, OSNC 2014, nr 4, poz. 48).

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.

kc

jw